

ВИШЕСТРУКИ ПОВРАТ У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СА УПОРЕДНИМ ПРИКАЗОМ ИНСТИТУТА ПОВРАТА У ЗЕМЉАМА ЕВРОПЕ

Апстракт: Сагледавајући кроз историју позитивне прописе Републике Србије и држава Европе може се приметити тежња држава да се пронађе адекватно решење за поновно извршење кривичних дела (рецидивистима). Кроз историју позитивни прописи су се кретали од нарочито строгих ставова који су прописивали строжије кажњавање лица која поново изврше кривична дела и њихову елиминацију из друштва. Међутим, развојем друштва, посматрањем учинка које су раније мере имале на рецидивизам, указали су на потребу друштва да институција поврата, односно да само строжије кажњавање лица која поново изврше кривично дело не даје задовољавајуће резултате у сузбијању рецидивизма, па се мора размишљати и у правцу другачијег начина кажњавања и поновног повраћа са лицима која су склона поновном вршењу кривичних дела.

Кључне речи: кривично дело, рецидивиста, поврат.

1. УВОД

Сагледавајући кроз историју позитивне прописе Републике Србије и држава Европе може се приметити тежња држава да се пронађе адекватно решење за поступање према лицима која поново изврше кривична дела (рецидивистима). Кроз историју позитивни прописи су полазили од нарочито строгих ставова који су прописивали строжије кажњавање лица која поново изврше кривична дела и њихову елиминацију из друштва. Међутим,

* Главни јавни тужилац у Вишем јавном тужилаштву у Новом Пазару, milenamrvic@gmail.com

** Јавнотужилачки помоћник у Вишем јавном тужилаштву у Новом Пазару.

развојем друштва, посматрањем учинка које су раније мере имале на рецидивизам, указано је на потребу другачијег приступа институту поврата, односно да само строжије кажњавање лица која поново изврше кривично дело не даје задовољавајуће резултате у сузбијању рецидивизма, па се мора размишљати и у правцу другачијег начина кажњавања и поступања са лицима која су склона поновном вршењу кривичних дела.

2. ПОЈАМ И ВРСТА ПОВРАТА

Поновно вршење кривичних дела је посебан друштвени проблем за који се деценијама уназад у кривичном законодавству покушава наћи одговарајући модалитет који ће на најбољи начин спречити и превенирати рецидивизам. Полазећи од опште сврхе кривичних санкција, законодавац је као прву сврху кажњавања прописао спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела (члан 42, став 1, тачка 1 КЗ), односно као примарну сврху казне прописао је управо спречавање поврата. Појам поврата етимолошки потиче од латинске речи „*interum cadere*“, што би у буквалном смислу значило „поново пасти“¹ и разликује се у зависности од прилаза дефинисању самог појма. За потребе овог рада, пре свега се мора направити разлика између појма поврата у криминолошком, кривичноправном и пенолошком смислу. У криминолошком смислу поврат подразумева извршење новог кривичног дела учиниоца, без обзира да ли је он осуђиван за раније кривично дело или није, и да ли су дела која су раније извршена, откривена или не², док појам поврата у кривичноправном смислу подразумева поновно извршење кривичног дела од стране лица које је већ било осуђено за неко кривично дело.³ Према пенолошкој дефиницији поврата, под повратом се подразумева поновно долажење учиниоца кривичног дела у казнено-поправну установу или у другу установу, ради извршења кривичне санкције за кривично дело које је извршио након издржане казне за претходно кривично дело.⁴ Управо различит приступ појму поврата доприноси сагледавању рецидивизма из више углова како би се изнашао одговарајући кривичноправни одговор који би допринео смањењу стопе рецидивизма. У кривичноправној теорији најзаступљенија је теорија по којој постоје три врсте повратника и то: (1) *ојшии* или *јенерални јоврајник* – лице које, након извршеног кривичног дела, поново изврши неко кривично дело; (2) *сјеццијални јоврајник* – лице које, након што изврши кривично дело, поново изврши исто или истоврсно

1 В. Миладиновић, „Појам и правна природа поврата“, *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, бр. 24, 1984, 107.

2 Ј. Паповић Миладиновић, „Пенолошки поврат“, *Билтен Републичкој јавној тужилаштва*, 1/2021, 84.

3 Љубиша Јовановић, *Кривично право-ојшии гео*, Научна књига, Београд, 1976, 274.

4 В. Миладиновић (1984), *op.cit.*, 110.

кривично дело; и (3) *вишеструки повраћник* – лице које, након што изврши најмање два кривична дела, поново изврши кривично дело и показује изражену склоност ка вршењу кривичних дела.

3. ИНСТИТУТ ВИШЕСТРУКОГ ПОВРАТА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Посматрајући кривично законодавство Републике Србије кроз историју, институт вишеструког поврата налазимо први пут у Кривичном законик у 1959. године. Увођењем института вишеструког поврата у наше кривично законодавство (новелација Кривичног законика из 1959. године) указала је на потребу државе да се посебним одредбама регулише поврат као озбиљан облик криминалног понашања. Одредбом члана 48 новелираног Кривичног законика под насловом „Пооштравање казне у случају вишеструког поврата“ прописано је : (1.) за кривично дело учињено са умишљајем за које је прописана казна затвора, суд може изрећи строжу казну од прописане под следећим условима: 1. ако је учинилац раније био два или више пута осуђиван за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једну годину и показује склоност за вршење кривичних дела; 2. ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања раније изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година. (2) Строжа казна не сме прећи двоструку меру прописане казне ни петнаест година затвора. (3) При оцени да ли ће изрећи казну строжију од прописане, суд ће нарочито узети у обзир сродност учињених кривичних дела, побуде из којих су учињена, околности под којима су учињена као и потребу да се ради остварења сврхе кажњавања изрекне таква казна.⁵

Институт вишеструког поврата је постојао у кривичном законодавству све до 2005. године, када је Законом о изменама и допунама Кривичног законика⁶ законодавац одустао од примене вишеструког поврата, прописујући само општи и специјални поврат. Посматрајући казнену политику у годинама од напуштања института вишеструког поврата који је имао за циљ да се осигура строжије кажњавање рецидивиста, постојало је дискреционо овлашћење суда да као отежавајућу околност цени ранију осуђиваност окривљеног. Та факултативност је прописана чланом 55 КЗ („може ту околност узети као отежавајућу“), ценећи је у вези и са другим околностима.⁷

5 В. Миладиновић, *Повраћ у нашем кривичном законодавству*, <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z23/15z23>, 11. април 2024.

6 *Службени гласник РС* бр. 85/05.

7 Околности које се могу ценити као отежавајућа околност приликом одмеравања казне код повратника су тежина раније учињениг кривичног дела, да ли је раније дело исте врсте као и ново дело, да ли су оба дела учињена из истих побуда, околности под којима су дела учињена и колико је времена протекло од раније осуде, односно од изречене, опростене или застареле казне, ослобођења од казне, од протека рока за опозивање раније условне осуде или од изречене судске опомене.

Оваква законска регулатива довела је до веома благе казнене политике. Кроз досадашњу судску праксу, а коју посматрамо од периода напуштања института вишеструког поврата, приметно је да су судови, приликом одмеравања казне за извршена кривична дела, у највећем броју случајева, узимајући у обзир олакшавајуће и отежавајуће околности, изрицали казну која је била ближа законом прописаном минимуму, чак у већини случајева и испод законом прописаног минимума, у ситуацијама када је закон дозвољавао ублажавање казне. Приликом одмеравања казне, судови, образлажући исту, већи значај су придавали олакшавајућим околностима које су у пресудама подробније образлагане, док се ранија осуђиваност само формално наводила као отежавајућа околност, без стварног утицаја на изречену казну.

На иницијативу Министарства унутрашњих послова 2019. године, изменама и допунама Кривичног законика⁸ (у даљем тексту ЗИД КЗ) и то прописивањем одредбе члана 55а, враћен је у законодавство Републике Србије (а по угледу на законско решење које је било садржано у Кривичног законикау ФНРЈ из 1959. године) вишеструки поврат. Може се закључити да је управо циљ враћања института вишеструког поврата у кривично законодавство Републике Србије да се слободно судијско уверење донекле помери са позиције факултативности, на позицију обавезности и то тако да према новој законској регулативи, судови буду у обавези да у случају испуњености услова који су прописани одредбом члана 55а, казну изрекну изнад половине распона прописане казне.

Кривични законик Републике Србије разликује три врсте поврата: (1) општи или генерални поврат – који се односи на деликвенте који, након што су осуђени за умишљајно кривично дело, поново изврше умишљајно кривично дело; (2) специјални поврат – који се односи на деликвенте који, након што су осуђени за једно кривично дело, поново изврше исто или истоврсно кривично дело; и (3) вишеструки поврат – који се односи на деликвенте који су, након што су најмање два пута осуђени за умишљајна кривична дела на затвор од најмање једну годину, у периоду краћем од пет година од отпуштања са издражавања казне, извршили ново умишљајно кривично дело.

Домаће кривично законодавство се определило за модел да повратнике искључиво подвргава строжијим казнама. Одредбом члана 55, став 1 КЗ прописано је да ако је учинилац умишљајног кривичног дела, раније осуђен за умишљајно кривично дело, суд ће ту околност узети као отежавајућу, ако од раније осуде или издржане казне није протекло пет година. Дакле за постојање поврата у домаћем законодавству, потребно је кумулативно испуњење следећих услова: (1) да је учинилац извршио најмање два умишљајна кривична дела, (2) да је за једно од умишљајних кривичних дела

8 Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 35/2019.

учинилац већ осуђен и (3) да је умишљајно кривично дело извршено пре истека периода од пет година од раније осуде или издржане казне.⁹

Ставом 2 наведеног члана КЗ прописано је и да повратнику суд не може изрећи казну испод границе прописане законом или блажу врсту казне, изузев ако законодавац предвиђа да се казна може ублажити или ако закон предвиђа да се учинилац може ослободити од казне, а суд га не ослободи од казне. Из наведеног произилази да у нашем законодавству поврат има двојако дејство: представља обавезну отежавајућу околност и околност услед које је забрањено ублажавање казне или изрицање блаже врсте казне, осим ако постоји законски основ за ублажавање казне,¹⁰ или за ослобођење од казне, а суд га не ослободи од казне.¹¹

За разлику од обичног поврата, специјални поврат није регулисан посебним чланом, већ је регулисан у оквиру одредбе члана 57 КЗ који се односи на границе ублажавања казне, где је у ставу 3 наведеног члана прописано да се не може ублажити казна учиниоцу кривичног дела који је раније осуђиван за исто или истоврсно кривично дело.

Као што је речено на иницијативу извршног органа власти МУП-а Републике Србије, у кривичном законодавству Републике Србије, чланом 55а КЗ, враћен је институт вишеструког поврата. Одредба којом су прописани услови за примену вишеструког поврата садржи готово идентична решења као одредба члана 46 КЗ СФРЈ, с тим што је тада поред раније осуђиваности и протека времена прописан био услов показивања склоности ка вршењу кривичних дела. Одредбом члана 55а КЗ прописано је да за кривично дело учињено са умишљајем за које прописана казна затвора, суд ће изрећи казну изнад половине распона прописане казне по следећим условима: (1) ако је учинилац раније два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једну годину; (2) ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог

9 О почетку и истеку наведеног петогодишњег рока више у: Емир Ђоровић, „Поврат у Кривичном закону Србије: критички осврт на његово нормативно уређење“, *РККП*, 1-2/20, 9–27.

10 Законски основи за ублажавање казне су: битно смањена урачунљивост окривљеног (изузев ако је окривљени сам проузроковао), када учинилац прекорачи нужну одбрану или крајњу нужду; када је учинилац опасност изазвао из нехата; уколико се ради о покушају кривичног дела; у случају да сила није неодржива или је постојала претња; у случају да је учинилац био у правној заблуди, а био је дужан и морао је знати да је дело забрањено.

11 Законски основи за ослобођење од казне су следећи: када је до прекорачења нужне одбране дошло услед јаке раздражености или препасти; када је окривљени прекорачио границе крајње нужде под нарочито олакшавајућим околностима; неподобан покушај; добровољни одустанак; уколико је саучесник добровољно спречио извршење кривичног дела; када последице тако тешко погађају учиниоца кривичног дела из нехата да санкција нема сврху; када учинилац, пре него то је откривен, отклони последице кривичног дела за које је забрањена казна до пет година, или надокнади штету.

кривичног дела, није протекло пет година. Самом формулацијом члана 55а КЗ „суд ће изрећи казну“ искључује се факултативност њене примене приликом одмеравања казне и прописује се обавеза суда да када су испуњени услови који су прописани наведеном одредбом, суд је у обавези да окривљеном изрекне казну изнад половине распона прописане казне.

4. ПРАКТИЧНИ ИЗАЗОВИ У ПРИМЕНИ ИНСТИТУТА ВИШЕСТРУКОГ ПОВРАТА

Примена одредбе члана 55а КЗ већ на самом почетку је створила проблем и неједнако поступање тужилаштва и судова, а први проблем који се посматрањем судске праксе искристалисао је начин израчунавања „обрачуна“ половине распона прописане казне. Појавила су се два тумачења наведене законске одредбе у погледу обрачуна: (1) половина распона представља збир законом прописаног минимума и законом прописаног максимума подељеног са два; (2) половина распона се обрачунава када се од законом прописаног максимума одузме законом прописан минимум и тако добијен резултат подели са бројем два. Овако различито тумачење створило је неуједначену праксу која је погодовала окривљенима и довела до велике разлике у дужини трајања изречене казне које су се у том периоду окривљенима изрицале за иста изршена кривична дела.¹² Врховни касациони суд је решио неједнако поступање судова у погледу обрачуна половине распона прописане казне, заузимањем става на седници Кривичног одељења одржаној 11.7.2022. године „*Распон њројисане казне њредсџавља размак од минималне казне затвора која је њројисана за одређено кривично дело до максималне казне затвора њројисане за њо дело, а њоловина распона из члана 55а сџав 1. КЗ њредсџавља средњџ број у њџом низу бројева и може се израчунаџи њџако шџџо се од максимума њројисане казне одузме минимум исџџе, њџа разлика њодели са 2, а њџџом се на њџај резулџџаџи годџа минимална казна“.*

12 Као пример последице различитог тумачења одредбе члана 55а КЗ наводимо пример пресуда Вишег суда у Новом Пазару и Апелационог суда у Крагујевцу, којим је, услед различитог рачуна распона казне, окривљеном, у истом предмету, изречена казна затвора у трајању краћем за три године. Наиме, пресудом Вишег суда у Новом Пазару К бр. 45/21 од 14.12.2021. године, О.П. је оглашен кривим због кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246, став 1 КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од 7 (седам) година и 6 (шест) месеци, применом одредбе члана 55а и одређивањем распона казне на начин минимум+максимум/2. Одлуком Апелационог суда у Крагујевцу Кж1. бр.53/22 од 8.2.2022. године, преиначена је наведена пресуда и окривљеном О.П. изречена казна затвора у трајању од 4 (четири) године и 7 (седам) месеци, применом начина обрачуна максимум-минимум/2. Више јавно тужилаштво у Новом Пазару је поднело иницијативу за подношење захтева за заштиту законитости против пресуде Апелационог суда у Крагујевцу, која није прихваћена.

Формулацијом вишеструког поврата у ЗИД КЗ од 2019. године, законодавац је оставио простора различитом тумачењу другог услова прописаног одредбом члана 55а КЗ. Наиме, спорно је од када почиње тећи период од пет година, односно да ли од издржавања последње изречене казне затвора у трајању од најмање једне године или од издржавања последње изречене казне затвора независно од њеног трајања. Полазећи од језичког тумачења и саме формулације наведене одредбе (раздвајање два кумулативна услова у посебне тачке) може се закључити да период од пет година почиње тећи од издржавања последње казне независно од њеног трајања. У прилог оваквог тумачења постоји и теоријско схватање да се временски интервал од пет година односи на период од отпуштања са издржавања казне за *јоследњу* осуду и извршења новог кривичног дела¹³.

Међутим, уколико се наведена законска одредба подвргне циљном тумачењу, долази се до закључка да период од пет година почиње тећи од издржавања последње изречене казне затвора у трајању од најмање једне године. Овакво тумачење одредбе налазимо и у судској пракси, обзиром да су судови такође у својим одлукама одредбу члана 55а КЗ искључиво примењивали уколико није протекло пет година од последње издржане казне затвора од најмање годину дана, до извршења кривичног дела за које се суди.¹⁴ Сматрамо да је овакво мишљење судска пракса базирала на тумачењу да је законодавац хтео да осуђено лице које је претходно вршило тежа кривична дела, стави под посебан надзор од пет година, у ком периоду, уколико исти изврши ново кривично дело, након што је издржао казну за последње теже кривично дело (за које му је изречена казна од најмање годину дана затвора), изрекне казну изнад половине прописаног распона. Није оправдано да се према лицу, које је у прошлости вршило тежа кривична

13 З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, 2019, 289.

14 Пресуда Вишег суда у Новом Пазару К бр.37/23 од 12.12.2023. године, потврђена одлуком Апелационог суда у Крагујевцу Кж1. бр.79/24 од 9.2.2024. године. У наведеном предмету Вишег суда у Новом Пазару осуђен је окривљени Ф.К. за кривично дело које је извршио 3.8.2022. године, а који је раније осуђиван два пута на казне затвора преко годину дана, с тим што је последњу казну преко годину дана издржао 29.7.2016. године. У периоду од последње издржане казне преко годину дана, односно од 2016. године, Ф. К. је осуђен три пута на казне затвора у трајању краћем од годину дана, од којих је последњу издржао 2021. године. У наведеном предмету, првостепени суд је стао на становиште да у конкретном случају није испуњен други услов прописан одредбом члан 55а КЗ, јер је протекло више од пет година од издржавања казне преко годину дана затвора. Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Новом Пазару је побијао наведену пресуду жалбом у погледу одлуке о казни, управо сматрајући да су испуњени услови за примену вишеструког поврата, позивајући се да се рок од пет година рачуна од последње издржане казне. Међутим, Апелациони суд је потврдио пресуду првостепеног суда у погледу одлуке о казни, односно прихватио мишљење првостепеног суда да се вишеструки поврат има применити у сличајевима када није протекло пет година од издржавања казне затвора од најмање једну годину до новог кривичног дела.

дела и за иста дела издржало казне које су у трајању дужем од годину дана, након чега у периоду од најмање пет година од последње издржане казне, не изврши нити једно кривично дело, примени одредба 55а КЗ, иако после тог периода изврши ново кривично дело. Уколико би се применило теоријско тумачење, вишеструки поврат би се примењивао и према осуђеном лицу које би извршило ново кривично дело након истека периода од прописаних пет година од издржавања последње казне затвора у трајању од најмање годину, што не би било у складу са сврхом увођења одредбе члана 55а. У прилог томе говори и чињеница да су и криминолошка истраживања показала да поновна вршења кривичних дела после протекла тог времена (пет година), нема везе са ранијим осудама.¹⁵ Теоријским тумачењем услова за примену вишеструког поврата, неоправдано би се проширио домет овог института на уштрб института поврата. Само поновно вршење кривичних дела се свакако обавезно узима и цени као отежавајућа околност приликом одмеравања казне кроз институт општег поврата, док је вишеструки поврат посебно „строг“ институт који је намењен за лица која у ограниченом временском периоду од пет година, након што издрже казну за тежа кривична дела, наставе да врше кривична дела.

Такође, проблем на који се наишло у примени одредбе члана 55а КЗ јесте да ли се институт вишеструког поврата може применити у ситуацијама када постоје законски основи за ублажавање казне, односно за ослобођење учиниоца од казне, а суд га не ослободи. Наиме, одредбом члана 55, став 2 КЗ ограничен је домет поврата, у смислу да се повратнику не може изрећи казна испод границе прописане законом или блажа врста казне, изузев ако закон предвиђа да се казна може ублажити или ако закон предвиђа да се учинилац може ослободити од казне, а суд га не ослободи од казне. Поставља се питање да ли се иста ограничења односе и на вишеструки поврат. Ако посматрамо одредбу са аспекта њене позиције у Кривичном законнику, уочава се њена тесна повезаност са одредбом која регулише институт поврата, обзиром да се вишеструки поврат прописује посебном одредбом, али као посебна тачка одредбе којом се регулише поврат (Поврат члан 55 КЗ, Вишеструки поврат члан 55а КЗ). Имајући у виду наведено, једно мишљење је да се у оквиру одредбе члана 55 став 2, прописана ограничења за примену поврата, односе и на вишеструки поврат, који се нумерацијом ослања на поврат. С друге стране, законодавац није децидно прописао наведени изузетак у примени вишеструког поврата, што говори у прилог мишљењу да је законодавац имао намеру да посебно „строг“ казни рецидивисте који испуњавају услове из одредбе члана 55а КЗ, па чак и у том смислу да их неће поштедити „трећег ударца“ и у случају да постоје законски основи за ублажавање, односно ослобађање од казне, а суд их не ослободи.

Из свега напред наведеног произилази да је примена института вишеструког поврата, односно различито тумачење одредбе члана 55а КЗ, довело

15 З. Стојановић, *op.cit.*, 289.

до различите праксе судова, која даље резултира различитом казненом политиком у истим или сличним кривичноправним ситуацијама. Практика је искристалисала став у односу на прво питање, односно начин рачунања распона прописане казне, док у односу на друга два питања и даље постоји различито тумачење и поступање. Све то указује на потребу да законодавац у будућности прецизније формулише одредбу члана 55а КЗ, барем у односу на наведена питања која су већ створила проблеме у пракси.

5. ИНСТИТУТ ПОВРАТА У ЗЕМЉАМА ИЗ РЕГИОНА

5.1. Црна Гора

Кривични законик Црне Горе¹⁶ (у даљем тексту: КЗ ЦГ) познаје институте поврата односно вишеструког поврата и издваја их у два посебна члана и то члан 43 и 44. За разлику од Кривичног законика Републике Србије, Кривичним закоником Црне Горе се строжије кажњавање повратника¹⁷ односно вишеструких повратника,¹⁸ прописује само као могућност, с тим што се у зависности од отежавајућих околности, одмерава казна за сваки конкретан случај. Анализирајући институт поврата у ове две земље, иако КЗ ЦГ не веже учиниоца поврата само за умишљајна кривична дела, може

16 Кривични законик Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и «Сл. лист ЦГ», бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020.

17 Члан 43 КЗ ЦГ: „Кад суд одмерава казну учиниоцу за кривично дело које је учинио после издржане, опроштене или застареле казне или ослобођења од казне, по протеку рока за опозивање условне осуде или после изречене судске опомене, може ту околност узети као отежавајућу, ценећи при том нарочито тежину раније учињеног кривичног дела, да ли је раније дело исте врсте као и ново дело, да ли су оба дела учињена из истих побуда, околности под којима су дела учињена и колико је времена протекло од раније осуде, односно од изречене, опроштене или застареле казне, ослобођења од казне од протекла рока за опозивање раније условне осуде или од изречене судске опомене.“

18 Члан 44 КЗ ЦГ: „За кривично дело учињено са умишљајем за које је прописана казна затвора, суд може изрећи строжу казну од прописане, под следећим условима:

1) ако је учинилац раније био два или више пута осуђиван за кривична дела са умишљајем на казну затвора од најмање једну годину и показује склоност ка вршењу кривичних дела;

2) ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања раније изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година;

Строжа казна не сме прећи двоструку меру прописане казне, ни двадесет година затвора.

При оцени да ли ће изрећи казну строжу од прописане суд ће нарочито узети у обзир број ранијих осуда, сродност учињених кривичних дела, побуде из којих су учињена, околности под којим су учињена, као и потребу да се ради остваривања сврхе кажњавања изрекне таква казна.“

се закључити да је законодавац у Републици Србији знатно отежао позицију повратницима умишљајних кривичних дела, обзиром да је поред тога што је сам поврат прописао као обавезну отежавајућу околност, он је забранио и ублажавање казне повратницима, изузев ако закон предвиђа да се казна може ублажити или ако закон предвиђа да се учинилац може ослободити од казне, а суд га не ослободи. Исти се закључак може извести и за положај вишеструких повратника. Наиме, услови за примену института вишеструког поврата у КЗ РС и КЗ ЦГ су исти, с тим што КЗ ЦГ као услов прописује и да учинилац показује склоност ка вршењу кривичних дела. Сматрамо да је овај услов сувишан, обзиром да сама чињеница да је учинилац и раније вршио кривична дела, односно био најмање два пута осуђен за умишљајна кривична дела на затвор од најмање једну годину, се сама по себи може сматрати околношћу која показује склоност ка вршењу кривичних дела, и тешко која би се друга околност уопште могла користити за утврђивање такве чињенице. Оно што је главна разлика код овог института у Републици Србији и Црној Гори, јесте управо последица коју примена овог института има у погледу казне. Док у КЗ, о чему је већ било речи, вишеструки поврат представља институт чијом се применом обавезно изриче казна изнад половине распона прописане казне, па до прописане горње границе казне, у КЗ ЦГ се само даје могућност да се окривљеном изрекне строжија казна, с тим што она додатно подлеже ограничењима, односно не може бити двоструко строжија од прописане казне, нити преко двадесет година затвора. Такође, при оцени да ли ће изрећи казну строжију од прописане, суд ће нарочито узети у обзир број ранијих осуда, сродност учињених кривичних дела, побуде из којих су учињена, околности под којим су учињена, као и потребу да се ради остваривања сврхе кажњавања изрекне таква казна.

5.2. Босна и Херцеговина

Кривично законодавство Босне и Херцеговине је, обзиром на њену унутрашњу структуру, сложено, па тако егзистирају четири кривична закона на територији једне државе и то Кривични закон Босне и Херцеговине¹⁹ (у даљем тексту: КЗ БиХ), са којим су усаглашени кривични закони ентитета и дистрикта, односно Закон Федерације Босне и Херцеговине²⁰ (у даљем тексту: КЗ ФБиХ), Кривични закон Републике Српске²¹ (у даљем тексту: КЗ

19 Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр.3/2003, 32/2003 – испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.

20 Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 и 31/2023.

21 Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр.64/2017, 104/2018 - одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023 и *Службени гласник БиХ*, бр. 9/2024 – одлука УС БиХ.

РС) и Кривични закон Дистрикта Брчко Босне и Херцеговине²² (у даљем тексту: КЗ ДБ). Кривично законодавство Босне и Херцеговине, односно њених ентитета и дистрикта, не познаје институт вишеструког поврата, док сам поврат сврстава у оквиру одредбе која се тиче општих правила о одмеравању казне, односно као околност коју треба посебно ценити приликом одмеравања казне. Дакле, једино третирање повратника у кривичном систему Босне и Херцеговине, јесте њихово строже кажњавање као могућност. Тако је одредбом члана 48, став 2 КЗ БиХ прописано да, када суд одмерава казну учиниоцу за кривично дело учињено у поврату, посебно ће узети у обзир да ли је раније дело исте врсте као и ново дело, да ли су оба дела учињена из истих побуда и колико је времена протекло од раније осуде, односно од издржане или опрштене казне.²³ Такође, иако не постоји посебан члан који дефинише поврат, свакако се околност да ли је лице раније осуђивано узима у обзир и приликом одлучивања да ли ће се учиниоцу изрећи условна осуда, па тако у КЗ БиХ у члан 59, став 2, је прописано, да ће суд приликом одлучивања хоће ли се изрећи условна осуда учиниоцу, између осталог, посебно узети у обзир и његов ранији живот. Док КЗ ФБиХ (члан 62, став 2 КЗ ФБиХ) и КЗ БД (члан 61, став 2) имају идентичан решења као и КЗ БиХ, Република Српска у свом кривичном закону прецизира да је суд у обавези да, при одлучивању да ли ће изрећи условну осуду, посебно узме у обзир да ли је учинилац раније осуђиван (члан 63, став 3 КЗ РС). Још једна разлика КЗ РС у односу на КЗ БиХ, КЗ ФБиХ и КЗ БД, а која се тиче положаја специјалних повратника, јесте што КЗ РС одредбом члана 54, став 3 забрањује ублажавање казне учиниоцу који је раније два или више пута осуђиван за истоврсно кривично дело.

5.3. Хрватска

Казнени закон Хрватске²⁴ (у даљем тексту: КЗХ) не садржи одредбе о вишеструком поврату, нити о поврату уопште, осим што ранију осуђиваност узима као околност која се мора имати у виду приликом изрицања условне осуде (*uvjetne osude*), односно ранији живот учиниоца приликом одмеравања казне. Тако је одредбом члана 56, став 2 КЗХ прописано да ће суд, приликом изрицања условне осуде, између осталог, посебно водити рачуна да ли је учинилац раније осуђиван, док је одредбом члан 47, став 1 КЗХ прописано да ће суд, при избору врсте и мере казне, ценити, између осталог, пређашњи живот учиниоца.

22 Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, број 19/2020 – пречишћен текст и 3/2024.

23 Идентично решење садржано је и у Кривичном закону Републике Српске и то члан 52, става 4, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и то члан 49, став 2 и Кривичном закону Брчко дистрикта Босне и Херцеговине и то члан 49, став 3.

24 Казнени закон Хрватске, *Народне новине* бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23.

6. ИНСТИТУТ ПОВРАТА У ЗЕМЉАМА ЕВРОПЕ

Европске земље су, кроз историју, својим кривичним законодавствима на различите начине покушавале да сузбију рецидивизам. Први кривично правни модели у европском законодавству, који представљају реакцију на поврат, јесу тзв. елиминаторни модели, који се јављају у облику санкције или мере безбедности. Наиме, током 15. века, кривичноправни системи повратницима нису пружали могућност рехабилитације, већ су кроз систем елиминаторних казни, одмах након издржане казне, таква лица депортовали из земље у колонијалне крајеве, осудивши их на тај начин на доживотно прогонство (пример таквог кажњавања јесте у Португалији, Шпанији, Великој Британији, Италији, Холандији). Овакво кажњавање повратника је имало своје оправдање у теорији да се ради о деликвентима на које претходно издржана казна није остварила своју сврху, због чега исте треба трајно одстранити из друштва. Временом, и природно, ова врста кажњавања је ишчезла, а европска законодавства су се приклонила различитим моделима поштреног кажњавања повратника. Поред поштравања казне, модел који је кроз историју био у широј примени, јесу мере безбедности које се изричу према повратницима, а нарочито вишеструким повратницима, а које су егзистирале у два облика и то монистички (изриче се само једна казна која подразумева комбинацију санкције и мере или представља само меру безбедности или само санкцију) и дуалистички (изриче се казна лишења слободе као главна и мера безбедности као споредна казна и егзистирају истовремено). У сваком случају, ретка су законодавства која у односу на повратнике не прописују, факултативно или обавезно, поштрену казне (пример такве земље данас јесте СР Немачка).

6.1. Санционисање повратника у Чешкој Републици

Чешка Република је, као и Република Србија, кроз развој свог кривичног законодавства имала различите приступе проблему рецидивизма. Модел који је примењивањала раније, ослањао се на искључиво поштравање казни за повратнике у смислу прописивања посебних распона казне за такве учиниоце. Наиме, тадашње законодавно решење, одредбом члана 41 Кривичног законика Чешке Републике²⁵ дефинисало је посебну категорију рецидивиста и то „посебно опасни рецидивисти“. Посебно опасан рецидивиста односно повратник, јесте учинилац који понови нарочито тешко кривично дело с предумишљајем, иако је већ кажњаван за кривично дело те врсте, или за другу врсту посебно тешког кривичног дела са предумишљајем,

25 Trestní zákon, No. 140/1961 Coll., as amended by Acts No. 120/1962 Coll... No. 96/1999 Coll., 5. април 2024. <https://rm.coe.int/ct-legislation-czech-republic-criminal-code/16806415ce>

ако ова околност, с обзиром на тежину кривичног дела, а посебно период од (претходне) пресуде учиниоцу, значајно повећава степен опасности коју кривично дело представља по друштво. „Нарочито тешка кривична дела” представљала су она кривична дела предвиђена одредбом 62 истог Закона и она кривична дела с предумишљајем за која је прописана казна затвора најмање осам година. Према овој врсти повратника се у првом кораку обавезно поштравала казна и то у висини од једне трећине преко прописаног максимума казне. Даље, након тако постављеног „новог“ оквира казне, према посебно опасном повратнику обавезно се изрицала казна затвора из горње половине тако утврђеног распона казне. Ипак, постојала су ограничења у изрицању казне и након наведеног поштравања казне, и то у смислу да максимална дужина трајања казне затвора није могла бити преко петнаест година а приликом изрицања казне за које је прописана посебна казна затвора од петнаест до двадесет и пет година затвора, горња граница није могла бити већа од двадесет и пет година затвора. Можемо уочити одређене сличности са садашњим институом вишеструког поврата у Републици Србији, посебно у погледу рачунања казне, међутим овај модел је Чешка Република, изменама кривичног законика, напустила.

Важећим одредбама Кривичног законика Чешке Републике,²⁶ поврат се спомиње само у оквиру одредбе којом се прописују отежавајуће околности, које су факултативног карактера, а међу којима је и околност да је учинилац већ претходно био осуђен за кривично дело (Section 42 (p)). Иако је ово околност коју суд само узима у обзир и може ценити као отежавајућу околност, дакле није обавезан то учинити, законодавац иде даље у ослобађању суда од цењења поврата као отежавајуће околности у сваком конкретном случају, па прописује да је суд овлашћен да не сматра поврат као отежавајућу околност, ако тако оцени обзиром на природу раније осуђиваности, значаја заштићеног интереса који је погођен таквим делом, начин извршења таквог дела и његове последице, околности под којима је дело извршено, починиоачеве личности, степен његове кривице, његове мотиве и период који је прошао од његове последње осуде, уколико је учинилац кривично дело извршио у стању изазваном психичким поремећајем, или је учинилац зависник од опојних супстанци и кривично дело је изврши под утицајем истих или у вези са коришћењем опојних супстанци, као и када је учинилац започео лечење или предузео друге неопходне мере за почетак лечења од зависности.

Такође, у контексту кажњавања повратника, за разлику од других земаља које су се определиле за строжије кажњавање повратника, а које су у највећем броју то учиниле кроз прописивање строжијих казни, специфичност кривичног законика Чешке Републике јесте што својим одредбама,

26 Кривични закон Чешке Републике, Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, Zákon trestní zákoník, Změna: 114/2020 Sb., <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/578253>, 2. априла 2024.

у оквиру казне, прописује различите типове затвора са различитим моделом надзора и мерама безбедности. Тако се разликују 4 типа затвора (члан 56 КЗ РС) и то: (а) *затвори у којима су њресџуиџи љод надзором* – ако је учинилац осуђен за кривично дело учињено из нехата и ако још није издржао претходну казну затвора за умишљај; (б) *затвори у којима су њресџуиџи љод љојачаним надзором* – ако је учинилац осуђен за кривично дело учињено из нехата и ако је већ издржао казну затвора за неко друго умишљајно кривично дело, или ако је осуђен за кривично дело с умишљајем на мању од три године затвора, а коју казну још није издржао; (ц) *затвори у којима су љочиниоџи љодложни мерама безбедности* – ако је учинилац осуђен за кривично дело са умишљајем, али не испуњава услове за смештај у затвор у коме ће бити под надзором или под појачаним надзором, или за кривично дело из нехата и није распоређен у затвор где ће бити под надзором или под појачаним надзором; (д) *затвори у којима се љрема љочиниоџима љримерењују љојачане мере безбедности* – ако је учинилац осуђен на изузетну казну затвора, осуђен на казну затвора за кривично дело почињено у корист организоване криминалне групе, осуђен за посебно тешко кривично дело на казну затвора у трајању од најмање осам године, или који је осуђен за кривично дело са умишљајем и побегао из притвора или са издржавања казне у последњих пет година.

6.2. Санкционисање повратника у Републици Француској

Посматрано кроз историју, Француски Кривични законик из 1885. године је био први који је установио систем примена елиминаторних мера безбедности које су се обавезно, уз главну казну, изрицале рецидивистима. Наиме, сматрало се да обзиром да је осуђено лице и поред издржане казне, поновило кривично дело, и да на њега главна казна није деловала у довољној мери рехабилитационо и његово девијантно понашање је тако изражено да је потребно применити и додатне мере безбедности у односу на таквог учиниоца, а у циљу заштите друштва. тзв. елиминаторне мере безбедности су подразумевале „одстрањивање“ учиниоца кривичног дела из друштва. Елиминаторна мера безбедности која се најпре примењивала у Француској јесте *релеџација* која је изрицана као обавезна „споредна казна“ према осуђеним лицима, која су претходно издржала казну лишења слободе као главну казну у француским затворима, након чега су осуђеници упућивани у прекоморске колоније, ако се радило о повратницима.²⁷ Релеџација је изрицана у доживотном трајању и издржавала се у колонијама.²⁸ Временом је релеџацију заменила друга мера безбедности намењена за повратнике – *безбедносно затварање*,

27 Д. Јовашевић, З. Стевановић, „Казне као облик друштвене реакције на криминал“, зборник *Инсџиџуџа за кримиџолошка и социџолошка исџраживања*, Београд, 2011, 17.

28 Ж. Прадел, *Комџарџивно кривично љраво-санџције*, Београд, 2009. године, 127.

које је било факултативног карактера и судија је у сваком конкретном случају процењивао оправданост изрицање ове мере, обзиром на личност учиниоца, а могла се изрећи у доживотном трајању или као временска мера.²⁹

Модерно кривично правно законодавство Републике Француске, у смислу регулисања института поврата, усмерило се строжијем кажњавању повратника. Француска је законом од 10.8.2007. године, увела минималну казну за повратнике и то и за пунолетне и за малолетне учиниоце кривичних дела. За пунолетне је тим законом било прописано да ће учинилац у области злочина (по први или други пут у поврату) бити осуђен на најмање петнаест година казне затвора ако је за кривично дело прописана казна затвора у доживотном трајању (члан 132-18-1 КЗ), док у области преступа, оптужени (по први или други пут у поврату), ће бити осуђен на најмање годину дана ако је преступ кажњив на пет година затвора (члан 132-19-1 КЗ). Према малолетницима, „извињавајућа околност малолетства“ могла се искључити ако је малолетник имао више од 16 година (члан 20-2 Уредбе од 2.2.1945. године). Иако је био прописан посебан минимум за казне рецидивистима, посебним образложењем је судија ипак имао могућност да избегне такав аутоматизам, односно опет се остављала могућност дискреционог одлучивања примене тако посебно постављеног законском минимума казне за повратника, за сваки посебан случај.³⁰

Даљим законодавним изменама, Француска је Законом од 25.2.2008. године увела *сијурносно задржавање*, чиме је себе сврстала у групу дуалистичких законодавстава, обзиром да се ова мера изрицала поред главне казне. Сигурносно задржавање се примењивало након истека казне затвора за учиниоце кривичних дела са сексуалном конотацијом осуђене на казну затвора у трајању од најмање 15 година, уколико суд процени да код учиниоца постоји „посебна опасност коју карактерише веома велика могућност поврата“. Ова мера се разликовала од казни зато што се издржавала у посебном социо-медицинском центру, чији је циљ не само да лиши слободе учиниоца, већ и да се према истом примене мере лечења и ресоцијализације. Трајање ове безбедносне мере се по службеној дужности испитивало на сваких годину дана, с тим што је и окривљени сам могао тражити отпуштање.³¹

Позитивним одредбама Кривичног законика Републике Француске³² (у даљем тексту: КЗ РФ) прописује се строжије кажњавање повратника. Наиме, када физичко лице, које је већ правноснажно осуђено за кривично дело за које је законом предвиђена казна затвора од десет година, изврши кривично дело, максимална казна је доживотни затвор, ако је законом прописана казна за то кривично дело двадесет година или тридесет година

29 *Ibid.*, 128.

30 *Ibid.*, 127.

31 *Ibid.*, 135.

32 Кривични законик Француске (Code pénal), https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006149820/#LEGISCTA000006149820, 9. април 2024.

затвора. Максимална казна се повећава на тридесет година затвора ако је за дело запређена казна од петнаест година (члан 132-8). Када физичко лице, које је већ правноснажно осуђено за кривично дело за које је законом прописана казна затвора од десет година, учини у року од десет година од истека или застарелости претходне казне, дело за које је прописана иста казна, максимална казна затвора и новчана казна се удвостручује. Када физичко лице, које је већ правноснажно осуђено за кривично дело за које је законом предвиђена казна затвора од десет година, учини у року од пет година од истека или застарелости претходне казне, дело за које је прописана казна затвора преко једне године, а мање од десет година, максимална казна затвора и новчана казна се удвостручују (члан 132-9). Када физичко лице, које је већ правоснажно осуђено за кривично дело, изврши у року од пет година од истека или застарелости претходне казне, исто дело или дело које му је изједначено по правилима за понављање дела, максимална казна затвора и новчана казна се удвостручују (члан 132-10).

Кривични законик Републике Француске познаје општи и специјални поврат. Одредбом члана 132-16 прописано је која су то дела која се, у смислу специјалног поврата, сматрају истим односно истоврсним делима. Тако примера ради, у смислу рецидивизма, поистовећују се кривична дела крађа, изнуда, уцена, превара и повреда поверења. Дакле, кроз историју Република Француска напушта свој дуалистички модел кажњавања поовратника, где је примарни значај био дат елиминаторним мерама безбедности и модерним кривичноправним законодавством се опредељује за монистички систем искључивог тежег кажњавања повратника и специјалних повратника.

6.3. Примена заштитног надзора повратника кроз пример регулације у СР Немачкој

Немачко кривично право је углавном одустало од повећања казне у случају поврата, пошто се тиме у многим случајевима крши захтев за кривицом у смислу штетности и не доприноси смањењу криминала. Међутим, члан 46, став 2 Кривичног законика СР Немачке омогућава да се приликом одмеравања казне узме у обзир претходни живот учиниоца као и његова ранија осуђиваност.³³

Наиме, СР Немачка данас представља земљу са дуалистичким законодавством која је као реакцију на рецидивизам применила комбиновање казне са мером безбедности.

Кривични закон СР Немачке³⁴ прописује одредбом члан 61, тачка 3, као једну од мера безбедности, обавезни *смештај ради чувања*. Мера безбедности

33 Кривични законик Савезне Републике Немачке (StGB), Немачка фондација за међународну правну сарадњу (IRZ), Нови Сад, 2022. године, 18.

34 Criminal Code (as amended up to Act of December 4, 2022), Germany, <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/586418>, 8. април 2024.

смештај ради чувања регулисан је одредбом и прописује се уз казну у случајевима предвиђеним чланом 66. Кривичног законика СР Немачке у случајевима, између осталог, када је учинилац осуђен на казну затвора од најмање две године за умишљајно кривично дело, а претходно је најмање два пута било осуђено на казну затвора од најмање годину дана (члан 66, став 1, тачка 2 КЗ СР Немачке), као и када из свеукупне оцене личности учиниоца и његових дела произилази да је он услед своје склоности ка вршењу тешких кривичних дела, а нарочито оних којима се жртви наносе озбиљна психичка и телесна оштећења, у тренутку осуде опште опасан (члан 66, став 1, тачка 4 КЗ СР Немачке). Поред наведених услова када је ова мера безбедности обавезна, иста се може и факултативно применити у случајевима када је учинилац већ учинио три умишљајна кривична дела, за која су му могле бити изречене казне затвора у трајању од најмање једне године и ако је због једног или више таквих дела осуђен на казну затвора у трајању од најмање три године, чак и ако раније није осуђиван или лишаван слободе, ако суд, свеукупном оценом личности учиниоца и његових дела процени да је он услед своје склоности ка вршењу тешких кривичних дела, а нарочито оних којима се оштећеном наносе озбиљна психичка и телесна оштећења, у тренутку осуде, опште опасан (члан 66, став 2 КЗ СР Немачке).

Раније дело не узима се у обзир само ако је између извршења тог и каснијег кривичног дела прошло више од пет година; код кривичних дела против сексуалног самоопредељења рок износи петнаест година (члан 66, став 4 КЗ СР Немачке). Одлуку о одређивању мере смештаја ради чувања, може се донети све док казна затвора не буде у потпуности издржана (члан 66а, став 3 КЗ СР Немачка) и мера смештаја ради чувања спроводи се у посебним установама које нуде смештај и збрињавање односно психијатријско лечење.

Овакав заштитни надзор у Немачкој траје најмање две, а највише пет година, али суд може да нареди и неограничени заштитни надзор, под одређеним законом прописаним условима, а између осталог ако се страхује од угрожавања јавности.³⁵ Многи правни теоретичари критикују ову меру безбедности у смислу да иста ипак представља вид одузимања слободе осуђеницима, након што издрже казну затвора, те, обзиром да може трајати неограничено, представља својеврсну доживотну казну.

6.4. Реинтеграција рецидивиста кроз пример кривичног законодавства Норвешке

Кривично законодавство Норвешке општи поврат препознаје само као отежавајућу околност која се узима у обзир приликом одмеравање казне,³⁶

35 <https://www.politika.rs/scc/clanak/523865/povratnici-kazne-zzttvor-presude>, 15. април 2024.

36 The Penal Code, LOV-2019-06-21-52 from 01.01.2020, Section 77/к, https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/*#*, 29. март 2024.

док специјални поврат сврастава у оквиру посебне одредбе која носи наслов „Изрицање казни које њрелазе максималну казну“³⁷ којом се, између осталог, прописује да се казна затвора може повећати до двоструке дужине, али ни у ком случају за више од шест година и никада дуже од 21 године, ако је раније осуђивано лице поново извршило кривично дело исте природе као оно за које је раније осуђивано. Иако кривичноправни систем Норвешке не познаје институт вишеструког поврата, кроз упоредноправно сагледавање оправданости и ефикасности тог института, Норвешка је свакако држава чији кривичноправни систем и казнени систем, треба узети у обзир, обзиром да се Скандинавске земље често сматрају моделима успешне праксе које имају веома ниске стопе рецидивизма. У наведеном предњачи управо Норвешка која има једну од најнижих стопа рецидивизма у свету (око 20%)³⁸ и у којој је фокус далеко више на рехабилитацији него на строжијем кажњавању деликвената.³⁹ Норвешка пенолошка филозофија је да традиционални, репресивни затвори не функционишу и да хумано поступање према затвореницима побољшава њихове шансе за реинтеграцију у друштво.⁴⁰ Затвор који одражава правни систем Норвешке налази се у Халдену и у јавности је познат као „најхуманији“ затвор у свету. Затвор у Халдену представља физички израз националне филозофије о релативним заслугама казне и опроштаја.⁴¹ Ради се о затвору високе сигурности, који је намењен за осуђенике за тешка кривична дела као што су силовање, убиство и педофилија, иако се његов енетеријер се често пореди са хотелским смештајем. Да би се у довољној мери стекла перцепција тог простора, није сувишно напоменути да је затвор добио награде за дизајн енетеријера, чији је циљ да створи осећај позитивности и лакоће. Затвореници током дана нису закључани у својим ћелијама. Особље запослено у затвору је дужно да заврши двогодишњи универзитетски курс са акцентом на људска права, етику и закон, како би било струковно оспособљено да на затворенике делују мотивационо, узорно, да проводе време са њима, саветују их, и помогну им да превизађу своје девијантно понашање које их је довело у затвор. Приметно је готово потпуно одсуство немира у оквиру затворских јединица у виду напада затвореника на стражаре или туча међу затвореницима. Оно што је чињеница јесте да је и затвор у Халдену и даље затвор и да се иза густог шумског дрвећа налазе огромни бетонски зидови који

37 The Penal Code, LOV-2019-06-21-52 from 01.01.2020, Section 79

38 Према двогодишњем извештају Шведске 43% затвореника је већ осуђивано, а у Енглеској и Велсу 59% затвореника је већ осуђивано.

39 C. Deady, *Incarceration and Recidivism: Lessons from Abroad*, PELL CENTER for INTERNATIONAL RELATIONS and PUBLIC POLICY, 2014, 3., http://www.antoniosella.eu/nume/Deady_march2014.pdf, 26.3.2024.

40 W. Adams, „Sentenced to Serving the Good Life in Norway”, *Time*, 2010. <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2000920,00.html>, 26. март 2024.

41 www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html, 26. март 2024.

оногоућавају бекство, али циљ овог затвора, за разлику од оних који су познати у нашој земљи, јесте да он унутар својих зидова „имитира“ нормалност, односно покушава да омогући живот затвореницима што сличнији животу на слободи. Филозофија којом се правни систем Норвешке води јесте да су осуђеници лица која ће сасвим извесно бити на слободи, обзиром да кривично законодавство те земље не познаје казну доживотног затвора, и важно је за целокупно друштво у каквом стању ће они напустити своје ћелије и вратити се у то друштво. Сматрају да лице које проведе одређени период свог живота у „каменој коцки“, које се подвргне свакодневним тешким животним условима и насиљу, засигурно неће изаћи из затвора као боља особа. На крају, затворски систем не треба да буде устројен тако да представља освету према осуђенику, већ место где ће он своју казну издржати, а које ће истовремено на њега деловати рехабилитационо.

Сматрамо да је стопа рецидивизма најбољи показатељ о функционалности казног и затворског система у некој земљи. Иако Норвешка и Република Србија представљају државе различитих економских, социјалних и културолошких услова, па се може сматрати да и у томе леже разлози услед којих постоји овако изражена разлика у стопи рецидивизма, у том смислу је важно напоменути да је Норвешка 1980-их година имала стопу рецидивизма од 70% у пет година⁴² и да је управо реформом кривичноправног и пенолошког система која се односи на фокусирање на рехабилитацију осуђеника, дошла до земље са најмањом стопом повратника у свету.

Из наведеног примера Норвешке, јасно је да модел у коме се искључиво фокус ставља на високе казне, без бављења рехабилитацијом и ресоцијализацијом, не даје жељене резултате у погледу смањења рецидивизма, те да се искључиво поштреном казног политиком, сврха казне огледа пре у ретрибуцији, него у оном што је Кривичним закоником Републике Србије прописано као сврха исте.

7. ЗАКЉУЧАК

Из наведених примера и статистика и упоредног сагледавања истих, закључује се да систем кривичног правосуђа у земљи који се ослања примарно на поштравање казни, само наставља циклус злочина, па се поставља питање да ли је модел вишеструког поврата од „три ударца“ који је Република Србија након 14 година вратила у своје законодавство, најбоље решење? Сматрамо да је, иако је релативно рано говорити о томе како ће се одразити институт вишеструког поврата на стопу криминалности и рецидивизма, питању измена кривичноправних одредби о казнама требало приступити много студиозније, узимајући у обзир наведена искуства других

42 А. Kirwin, *Why aren't all jails like Norway's? The New European*, <https://www.thenew-european.co.uk/why-arent-all-jails-like-norways/>, 28. март 2024.

држава, а не нужно прибећи поштравању казне. Истим Законом о изменама Кривичног законика је у законодавство Републике Србије уведена и казна доживотног затвора.

ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић Љ., *Кривично право-оштини гео*, Научна књига, Београд, 1976.
- Паповић Миладиновић Ј., „Пенолошки поврат“, *Билтен Републичкој јавној тужилаштва* 1/2021, Београд, 2021.
- Јовашевић Д., Стевановић З., „Казне као облик друштвене реакције на криминал“, *зборник Института за криминологику и социологику испитивања*, Београд, 2011.
- Миладиновић В., *Појам и јавна природа јовраша*, зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 24, 1984.
- Прадел Ж., *Компаративно кривично право-Санкције*, Београд, 2009.
- Ђоровић Е., „Поврат у Кривичном законнику Србије: критички осврт на његово нормативно уређење“, *РККП*, 1-2/20.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Kirwin A., „Why aren't all jails like Norway's?“, *The New European*, <https://www.theneweuropean.co.uk/why-arent-all-jails-like-norways/>
- The Penal Code, LOV-2019-06-21-52 from 01.01.2020, Section 77/к, https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/*#*
- Deady C., *Incarceration and Recidivism: Lessons from Abroad*, PELL CENTER for INTERNATIONAL RELATIONS and PUBLIC POLICY, 2014, http://www.antoniocasella.eu/nume/Deady_march2014.pdf
- Adams W., „Sentenced to Serving the Good Life in Norway“, *Time*, 2010, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2000920,00.html>, www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneess-of-norways-halden-prison.html
- Миладиновић В., Поврат у нашем кривичном законодавству, <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z23/15z23>
- <https://www.politika.rs/scc/clanak/523865/povratnici-kazne-zztvor-presude>

ПРОПИСИ

Кривични законик Црне Горе, *Службени листи РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и “Сл. лист ЦГ”, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020.

Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр.3/2003, 32/2003 – испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 и 31/2023.

Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр.64/2017, 104/2018-одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023 и *Службени Гласник БиХ*, бр. 9/2024 – одлука УС БиХ.

Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, број 19/2020 – пречишћен текст и 3/2024.

Казнени закон Хрватске, *Народне новине* бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23.

Кривични законик Савезне Републике Немачке (StGB), Немачка фондација за међународну правну сарадњу (IRZ), Нови Сад, 2022.

Criminal Code, as amended up to Act of December 4, 2022, Germany

Кривични законик Француске (Code pénal).

„Trestní zákon“ No. 140/1961 Coll., as amended by Acts No. 120/1962 Coll....No. 96/1999 Coll.

Кривични закон Републике Чешке, Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, Zákon trestní zákoník, Změna: 114/2020 Sb.

*Milena Mrvić**

*Lejla Hubić Nurković***

REPEATED OFFENCE IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA WITH A COMPARATIVE OVERVIEW OF THE INSTITUTE OF REPEAT OFFENCE IN EUROPEAN COUNTRIES

Summary

In the first part of this paper, the authors presented the institute of reoffending, that is, multiple reoffending in domestic legislation, as well as its various modalities that appear in the criminal law legislation of Serbia, from its introduction until today. Also, in addition to the above, the paper

* Chief Public Prosecutor at the Higher Public Prosecutor's Office in Novi Pazar, milenamrvic@gmail.com

** Assistant Public Prosecutor at the Higher Public Prosecutor's Office in Novi Pazar.

compares the legal regulations related to the punishment of recidivist in the other European countries. In order to make the work more systematic, the European countries covered are divided into two subheadings, that is countries of the region (Montenegro, Croatia, Bosnia i Herzegovina) and other European countries (Czech Republic, Federal Republic of Germany, Republic of France).

Keywords: reoffenders, criminal law, punishment.